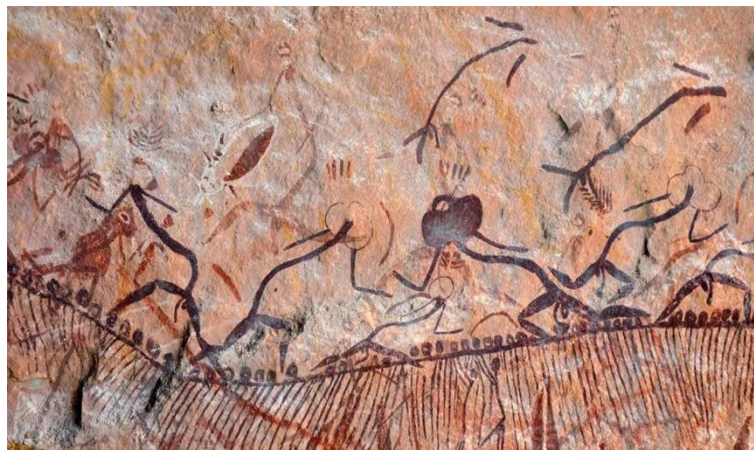

-teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 4 december 2023.

jan joris lamers
olga tokarczuk.
uit: 'empusion' 2022
'een natuurgeneeskundig griezelverhaal'
vertaling: karol lesman

motto:

elke dag gebeuren er in de wereld dingen die met de wetten van de stervelingen niet verklaard kunnen worden. alle dagen, aaneenschakelingen van momenten, raken in vergetelheid; hetzelfde

mysterie dat ze heeft voortgebracht, haalt ze ook weer weg; het geheim verandert in vergetelheid. dat is de wet die we moeten vergeten omdat hij niet valt uit te leggen. het zonlicht blijft de registreur van de waarneembare wereld. het onbekende loert naar ons vanuit de schaduw.

fernando Pessoa,
uit: 'kroniek van een leven dat voorbijgaat'

Pessoa

het uitzicht wordt belemmerd door de stoomwolken uit de locomotief, die op dit moment over het perron drijven. je moet eronder vandaan kijken om alles goed te kunnen zien, je eventjes laten verblinden door de grijze mist, totdat de blik na deze poging scherp, doordringend en allesziend is geworden.

dan ontwaren wij de perronplaten, door de stelen van iele plantjes overwoekerde vierkanten – een vlak dat tot elke prijs orde en symmetrie wil vasthouden.

nog even en er verschijnt een linkerschoen op, een niet meer zo nieuwe schoen van bruin leer, en onmiddellijk voegt zich er een andere bij, de rechter; die lijkt nog meer afgedragen – de neus is ietwat versleten, de nerf vertoont op een paar plekjes lichtere vlekken. de schoenen staan een ogenblik besluiteloos, maar vervolgens gaat de linker naar voren. bij die beweging komt vanonder de broekspijp kortstondig een zwarte katoenen sok tevoorschijn. dat zwart herhaalt zich in de panden van de openhangende jas van wollen stof; het is een warme dag. een bruine leren koffer wordt vastgehouden door een kleine, bleke, bloedeloze hand; onder het gewicht spannen de aderen erop zich aan en wijzen op de bronnen ervan ergens diep in het binnenste van de mouw.

onder de jas flikkert een flanelen colbert op van niet al te goede snit, dat bovendien door de lange reis gekreukeld is. er zitten kleine, lichte stipjes van een niet nader te bepalen vervuiling op – de schilfers van de wereld. de witte kraag van het overhemd, zo een dat helemaal kan worden toegeknoopt, is kennelijk onlangs vervangen, want het wit ervan is witter dan het wit van het overhemd zelf en contrasteert met het aardkleurige gelaat van de gearriveerde. de lichtkleurige ogen, wenkbrauwen en wimpers maken dat dit gezicht er ongezond uitziet. tegen de achtergrond van de intens rode westelijke hemel wekt deze hele gedaante de verontrustende indruk van een in deze melancholische bergen uit het hiernamaals nieuwaangekomene.

de reiziger loopt met andere nieuwaangekomenen in de richting van de voor deze bergachtige omgeving verrassend grote stationshal; hij verschilt echter van hen door zijn ongehaaste, ja, zelfs talmende tred en doordat niemand hem verwelkomt, niemand is hem komen halen. hij zet zijn koffer op de verweerde tegelvloer en trekt zijn gewatteerde handschoenen over zijn handen. een ervan, de rechter, die om de tot een trechter gevouwen hand, belandt kort daarop in de buurt van zijn mond om aldaar een defilé van korte, droge kuchjes af te nemen.

de jongeman kromt zijn rug en zoekt in zijn zak naar een zakdoek. zijn vingers raken heel even de plek aan waar in de zak onder de stof van de jas zijn paspoort verscholen zit. als we ons een ogenblik concentreren, zien we het fantasierijke handschrift van een galicische ambtenaar, die zorgvuldig alle rubrieken van het document heeft ingevuld: mieczysław wojnicz, katholiek, student aan de technische hogeschool van leMBERG, geboren 1889, blauwe ogen, gemiddelde lengte, langwerpig gezicht, licht haar.

deze wojnicz doorkruist nu de grote hal van het station van het niet ver van waldenburg gelegen dittersbach, hij loopt onzeker door de hoge, sombere ruimte, waarin op de allerhoogste richels de echo huist, en voelt hoe waakzame ogen vanachter loketraampjes hem in de wachtkamer in de gaten houden. hij kijkt op de grote klok hoe laat het is – laat, het was de laatste trein uit breslau. hij aarzelt een moment en vervolgens verlaat hij het stationsgebouw om zich onmiddellijk te laten omhelzen door de brede armen van de onregelmatige, gekloofde berghorizon.

het is half september, maar hier is, zo constateert de gearriveerde met verbazing, de zomer allang voorbij en liggen de eerste gevallen bladeren al op de grond. de laatste dagen moeten regenachtig zijn geweest, want een lichte mist vult het landschap nog bijna volledig, op de donkere lijnen van de beek na. hij voelt in zijn longen dat

het hier hoog is, dat is goed voor zijn door ziekte afgematte lichaam. wojnicz staat op de treden van het station en bekijkt argwanend zijn schoenen op de dunne leren zolen – hij zal uit moeten kijken naar winterschoenen. in leMBERG bloeiden de asters en de zinnia's nog, en dacht niemand aan de herfst. hier maakt de hoge horizon echter dat het donkerder is en de kleuren heller zijn, bijna vulgair. op dat moment wordt hij overspoeld door een welbekende melancholie, die kenmerkend is voor mensen die overtuigd zijn van hun spoedige dood. hij voelt dat die wereld om hem heen een decoratie is, die op een papieren scherm is geschilderd, dat hij een vinger in dit monumentale landschap zou kunnen steken en er een gat in zou kunnen boren dat regelrecht naar het niets leidt. en dat dat, het niets, als een overstroming langzaam vandaar komt aanvloeiën en hem uiteindelijk ook bereiken zal en hem naar de keel zal grijpen. hij moet met zijn hoofd schudden om dat beeld kwijt te raken. het beeld spat in druppels uiteen en valt op de bladeren. gelukkig komt er over de weg een onooglijk voertuig in zijn richting aangehobbeld, dat aan een droschke doet denken. er zit een slanke, vreemd geklede sproetenkop in. hij draagt een soort soldatenjasje van onduidelijke herkomst – want het lijkt niet van pruisische makelij, wat je hier zou kunnen verwachten, noch op enig ander uniform – en een fantasierijk scheef gezette kwartiermuts. zwijgend houdt hij halt voor wojnicz en terwijl hij iets

onverstaanbaars mompelt neemt hij diens bagage over.

'hoe maakt u het, beste man?' vraagt wojnicz beleefd in schoolduits, maar hij wacht tevergeefs op antwoord; de ander trekt zijn muts tot boven zijn ogen en wijst hem ongeduldig een plek in het open rijtuig.

en onmiddellijk zetten ze zich in beweging. eerst gaat het door het stadje over kinderhoofdjes, daarna over een landweg die hen in de vallende duisternis over een bochtig pad tussen steile berghellingen door een bos leidt. ze worden onafgebroken vergezeld door het ruisen van een hier vlakbij stromende beek en de geur ervan, die wojnicz altijd zo verontrust: de geur van vochtig onderhout, rottende bladeren, eeuwig natte stenen, water. hij probeert de voerman een vraag te stellen, die hem de gelegenheid zal geven contact te maken, bijvoorbeeld hoelang het rijden is, hoe hij hem op het station heeft herkend, hoe hij heet, maar de ander kijkt niet eens om en hult zich in stilzwijgen. de rechts van de jongen geplaatste gaslantaarn verlicht gedeeltelijk zijn gelaat, dat en profiel doet denken aan het bekje van een knaagdier uit de bergen, een marmot, en wojnicz heeft het vermoeden dat de voerman of doof of astant onbeleefd is.

ten slotte, na zo'n drie kwartier, komen ze uit het bos tevoorschijn en rijden een verrassend vlakke

vallei in, een hier tussen de beboste bergen onverwachte hoogvlakte. de hemel dooft uit, maar die indrukwekkende horizon, die iedere nieuwkomer uit het laagland naar de keel lijkt te grijpen, is nog te zien.

'görbersdorf,' zegt de voerman plotseling met een onvermoed hoge jongensstem.

maar wojnicz ziet niets, niets anders dan een dichte muur van duisternis die zonder pardon in hele lappen van de berghellingen loslaat. pas als de ogen eraan wennen doemt plotseling een viaduct voor hen op, en wanneer ze eronderdoor het dorp binnenrijden, verschijnen daarachter de reusachtige contouren van een opgetrokken gebouw en onmiddellijk volgen andere, kleinere gebouwen en een straat en zelfs twee gaslantaarns. het stenen gebouw blijkt een kolos, wordt allengs groter en de beweging van het voertuig haalt uit de duisternis rijen verlichte vensters tevoorschijn. het licht erin is vaalgeel. wojnicz kan zijn ogen niet afhouden van dit onverwacht overweldigend uitzicht en blijft er nog lange tijd naar zitten kijken, totdat het als een reusachtig stoomschip in de duisternis verzinkt.

de droschke draait nu een smal zijweggetje in langs een beek, passeert een bruggetje, waarop de wielen een lawaai voortbrengen dat veel weg heeft van gewerschoten. uiteindelijk houdt het

rijtuig halt voor een tamelijk omvangrijk houten gebouw met een curieuze architectuur die gedachten oproept aan een huis van lucifers – zoveel veranda's, balkonnetjes en terrassen heeft het. in de ramen brandt aangenaam licht. onder de vensters van de eerste verdieping hangt een mooi, uit dik plaatstaal gesneden opschrift in schwabacher:

Gästehaus für Herren

wojnicz stapt opgelucht uit de droschke en inhaalt een machtige teug van die nieuwe lucht, waarvan wordt gezegd dat die de zwaarste gevallen geneest. misschien doet hij dit echter te vroeg, want hij wordt overvallen door zo'n heftige hoestaanval dat hij zich aan de balustrade moet vasthouden. en dan, hoestend, voelt hij de kilte en de akelige glibberigheid van rot hout en spat de eerste goede indruk uiteen. hij kan de plotse linge samentrekkingen van zijn middenrif niet in bedwang houden en hij wordt overrompeld door een onweerstaanbare angst – dat hij zo dadelijk zal stikken, dat dit zijn laatste aanval zal zijn. hij probeert de paniek te verjagen, zoals dokter sokołowski hem heeft geadviseerd, door te denken aan een bloemenrijke weide, aan een warme zon. hij doet erg zijn best, hoewel zijn ogen tranen en het bloed naar zijn gezicht stijgt. hij heeft

het gevoel dat hij zo dadelijk zijn ziel zal uithoesten.

maar dan voelt hij een druk op zijn schouder, waarna een rijzige, forsgebouwde man met peper-en-zoutkleurig haar hem een hand geeft. wojnicz ontwaart door zijn tranen diens roze, gezonde gezicht.

'nou, nou, meneer. laten we ons vermannen,' zegt de ander zelfverzekerd en met een brede glimlach, zodat de bijna aan de hoestaanval bezweken gast er veel voor voelt zich tegen hem aan te drukken en zich als een kind naar bed te laten brengen. ja precies. een kind. een bed. met een zekere schroom werpt hij zijn armen om de hals van de man en laat zich door een naar sparrenrook geurende hal en over een met een zachte loper beklede trap naar boven voeren.

dat alles roept een verre associatie op met worstelen, mannensport, harde lijven die op elkaar drukken, over elkaar heen schuren, tegen elkaar aan botsen, niet om elkaar pijn te doen, maar integendeel om onder het mom van strijd elkaar terderheid en toewijding te tonen. hij geeft zich over aan de krachtige handen, laat zich naar een kamer op de eerste verdieping brengen, op bed zetten en van zijn jas en trui ontdoen.

tokarczuk

matthias de koning

wislawa szymborska

uit: 'einde en begin' 1993

vertaling: gerard rasch

lachfilms

als engelen bestaan,
lezen ze vast niet
onze romans
over teleurgestelde verwachtingen.
en ik vrees – helaas –
ook onze gedichten niet,
die de wereld van alles kwalijk nemen.
het tumult en de tics
van onze toneelstukken
vinden ze – vermoed ik –
irritant.
pauzerend onder hun engelenwerk,
dat onmenselijk is,
kijken ze liever met open oog

naar onze lachfilms
uit de tijd van het zwijgende doek.
liever dan klaagzangers,
gewadenverscheurders
en tandenknarsers
zien ze – dat denk ik –
die sukkel
die een drenkeling bij zijn pruik grijpt
of van de honger
zijn eigen veters verorbet.
boven de gordel – een frontje, aspiraties,
maar eronder een opgeschrikte muis
in een broekspijp.
ja zeker, dat moet ze echt amuseren.
in een kring iemand opjagen
verandert in vluchten voor de vluchter.
het licht in een tunnel
blijkt het oog van een tijger.
honderd rampen
betekenen honderd dolle duikelingen
boven honderd diepe afgronden.
als er engelen bestaan,
laten ze zich – hoop ik –
overtuigen door zo'n vrolijkheid
die door ontzetting aangeslingerd wordt,
terwijl er niet eens help! wordt geroepen,
omdat alles in stilte geschiedt.
ik waag te veronderstellen
dat ze in hun vleugels klappen
en dat uit hun ogen tranen stromen,
tenminste van het lachen.

szymborska

yolanda entius

godfried bomans

uit: 'de brandmeester' 2019

de kunst van het reizen

ik heb een oom gekend, oom jaap geheten, die nu alweer jaren dood is. hij liet geen nabestaanden achter. ik kan dus vrij over hem schrijven. als oom jaap op reis ging, deed hij het volgende: hij kocht in een winkeltje te haarlem honderd

ansichtkaarten, waarop moeilijk bereikbare stukjes van de aardbol waren afgebeeld: de top van de vesuvius, de hellingen van de st. gotthard of een fijn puntje in de pyreneeën. op de achterkant schreef hij honderdmaal dezelfde mededeling: 't was 'n hele klim, maar ik heb doorgezet. wie niet waagt, die wint niet. jullie hebben 't maar makkelijk! alles thuis goed? jaap: ik herinner mij dat m'n vader eens zo'n kaart ontving. 't is toch 'n kerel,' zei hij, niet zonder wrevel een gletsjer bekijkend, 'hij lapt 't 'm toch maar: oom jaap echter zat in helmond, waar hij met een andere nietsnut zijn vakantie al biljartend doorbracht. de ansichten stuurde hij naar een vriend in milaan of ijsland, die ze daar in partijtjes van twintig op de bus deed. op een keer viel hij door de mand. oom frits, aan wie hij juist een 'uitzicht vanaf het himalayagebergte' had gestuurd, moest in helmond wezen en vond hem daar, het handelsblad lezend in een tapperij. alle aangeschrevenen waren in hun wiek geschoten. men voelde zich genomen. maar waarom eigenlijk?

wij moeten hier eens rustig over nadenken. wat zijn de gevoelens waarmee men iemand nauwift, die met een pikhaakje en een tirolerhoedje in de trein stapt? afgunst? welnee. want we weten allemaal dat hij een barre tijd tegemoet gaat. hij moet nu twee weken achter elkaar dingen gaan doen, waar hij thuis niet met een stok toe te krijgen zou zijn, en hij moet er nog duur voor

betalen ook. wat is het dan? het is een gevoel van zelfvernedering. daar gaat hij, met zijn pikhaakje, en wij blijven thuis. wij zijn sufferds. dat was de reden waarom we achteraf allemaal zo kwaad op oom jaap waren. we hadden al die tijd voor niets gedacht dat we sufferds waren. hij had in werkelijkheid de prijs niet betaald, waardoor hij ons als stumperds kon beschouwen. hij had zich gewoon geamuseerd. en dat was de bedoeling niet, toen we hem nawuifden. we hadden gedacht dat hij het beroerd zou krijgen. hou je maar flink, jaap, laat je niet kennen. ik hoor 't mijn vader nog zeggen. en oom jaap had niets anders gedaan dan waar hij zin in had. te helmond had hij een heerlijke week doorgebracht.

er valt hier veel uit te leren. vooreerst dat oom jaap gelijk had. hij reisde voor zijn plezier en was daarom niet verder dan helmond gekomen. de meeste nederlanders zouden niet verder komen, wanneer zij eerlijk waren. doch reizigers zijn zelden eerlijk. zij reizen gemeenlijk niet voor hun plezier. zij reizen, ten eerste om uit die twee weken vakantie aan ontwikkeling te halen wat erin zit, en ten tweede om bij thuiskomst iets te vertellen te hebben. deze dubbele overweging noopt hen om in den vreemde allerlei dingen te doen, die zij, wanneer zij oprecht bij zichzelf te rade gingen, wel uit hun hoofd zouden laten. zij klauteren tegen steile hellingen op, zij bestijgen de eiffeltoren en zij dalen in het graf van napoleon af.

kortom, zij doen alles wat de inwoners van die plaatsen nooit doen. want dat is het eigenaardige: van de tien parijsenaars heeft er niet één op de eiffeltoren gestaan, terwijl ook de inboorlingen van zwitserland de gewoonte hebben in de dalen te leven. in chamonix heb ik geen enkele bewoner gesproken die ook maar halverwege de mont blanc was geweest, met uitzondering van de gidsen, die de vreemdelingen naar boven vergezellen. de waarheid van deze bewering kunt u onmiddellijk vaststellen, wanneer u de situatie omkeert en uw eigen stad beschouwt. geen vreemdeling zal, amsterdam bezoekend, nalaten het dampaleis van binnen te bezichtigen. hoeveel amsterdammers echter zijn in het dampaleis geweest? vrijwel geen enkele. ikzelf heb op de tinnen van een tiental europese kathedralen gestaan, doch in de stad mijner inwoning, haarlem, ben ik nog nooit op de sint bavo geweest. ik heb zelfs nog nimmer het bisschoppelijk museum betreden, wat een van mijn eerste programmapunten zou zijn als ik een vreemdeling was. toch ben ik een kenner van haarlem en weet als weinigen wat er omgaat. hoe zit dat nu?

de verklaring is deze: dat musea, kerken en kathedralen voor eenieder openstaan, terwijl de plaatsen, waar het leven zich wérkelijk afspeelt: de huiskamers en de achtertuintjes, gesloten zijn. in een museum kunt u zien hoe het was. u hebt daar vrije toegang, omdat uw aanwezigheid hier niets

ter zake doet. gij kunt de loop der gebeurtenissen niet meer beïnvloeden. de dingen zijn geschied. het zijn de dode schelpen van het verleden en gij moogt er vrij in rondwandelen, op voorwaarde dat u de 'voorwerpen' niet betast. maar het eigenlijke leven van een stad sluit zich bij uw aanraking, het krimpt onder uw vingertoppen ineen, gelijk een oester. daarom is reizen zo moeilijk en zo diep ontmoedigend. en daarom begrijp ik oom jaap, die ansichten stuurde van het colosseum te rome en in helmond ging biljarten. hij prefereerde het leven.

ik woon nu twee maanden in londen en begin langzaam te begrijpen dat ik er niet woon. ik heb de meeste musea bezocht, de sint paul beklommen, de tower gezien, kortom, alles gedaan wat een londenaar nimmer doet, noch ooit doen zal. en zachtjes aan, doch niet minder pijnlijk, begint het tot mij door te dringen dat dit londen niet is. daarom staan die dingen zo wagenwijd voor mij open. ik kan er geen kwaad. ik krab mijn nagels stuk op die schitterende, dode opperhuid, doch aan het warme leven daaronder, daar kan ik niet komen. dit besef, hoe grievend ook, is het begin der wijsheid. vanaf dat ogenblik houdt men op toerist te zijn. men wordt een eenzame, een uitgestotene.

de gewaarwording is niet prettig. zij kondigt zich aan door een zekere matheid. men betrapt zich op

een grote waardering voor die schilderijen, waar een bank voor staat. men heeft een ogenblik rust. kent u die banken? het is er een zonder zijkanten en met de leuning in het midden, zodat men aan de andere kant eveneens naar een schilderij kan kijken. ook dit is een schilderij van velazquez. velazquez heeft nimmer in londen gewoond. ook de andere schilderijen die hier hangen, zijn niet in londen gemaakt. zij zijn geschilderd door buitenlanders en zij worden door buitenlanders bekeken. zelfs de bank waar ik op zit, is internationaal, want in het vaticaan museum staan precies dezelfde banken met precies dezelfde mensen erop. in deze hele zaal is één londense gebeurtenis te beleven en dat is de suppoost. hij is de zeldzaamste bezitting van het museum. ik bekijk hem opmerkzaam. het is een man met een rood gezicht en een blauwe pet op. onder die pet bewegen zich londense gedachten. het zijn geen grote visioenen en geen penseel zal ze ooit uitbeelden. maar ze hebben de enorme verdienste van londen te zijn. hij denkt aan zijn konijnen, zijn stamcafé en aan de vage mogelijkheid van een kalcoen met kerstmis. en bovenal denkt hij aan halfvijf. dat is de overheersende gedachte. op dat tijdstip zal hij het genoeg smaken van met een kolossale stem te zeggen dat het afgelopen is. dan moeten al die idioten eruit. en dan gaat londen open. voor hem alleen. niemand van deze mensen kan daar in. hij is van ons allen de enige die zo dadelijk een londense voordeur binnengaat en

achter zich zal dichtsluiten. die londense duiven zal voeren op een londens binnenplaatsje en met londense vrienden een londense avond gaat doorbrengen. hij zal niet de sint paul bestijgen, noch ook het parlement bezoeken. en toch kent hij de koepel van de eerste en de big ben van de tweede beter dan ik. hij weet niet wie ze gebouwd heeft, noch in welk jaar dat gebeurd is, noch zelfs dat er iets bijzonders aan te beleven valt. en toch zijn ze van hem en niet van mij. dat komt omdat hij er niet naar kijkt.

hier raken wij het geheim van de ingezetene. de bewoner van een stad is voortdurend met iets anders bezig. hij gaat 's ochtends naar zijn werk en hij komt 's avonds thuis. en al gaande en komende let hij niet op die dingen waarvoor wij de zeeën oversteken. hij ziet ze zijdelings, gedachte-loos en verzonken in iets anders. hij kijkt ernaar, zoals een kind naar zijn omgeving kijkt: gepreocupeerd. en dat is, wonderlijk genoeg, de manier om de dingen te zien. hierdoor nemen zij bezit van ons en worden wij één met hen. een londonaar let niet op londen. en daardoor is hij van londen doordrenkt. zie hier de reden waarom jeugd-indrukken zo onuitwisbaar zijn. wie herinnert zich niet die momenten: u staat als kind in een stille zomeravond en kijkt naar een vlieger in de verte. en al kijkend naar die vlieger hoort u de vogels, ziet u de bomen en ondergaat u de stille geruchten van uw vaders tuin. heel die wonderlijke

atmosfeer van een dag die sterven gaat, wordt u geschonken omdat u ingespannen op iets anders let. zo ook ziet een londonaar, zich reppend over de tower bridge om ergens op tijd te zijn, de majesteit van de theems. dit grootse visioen wordt hem in het voorbijgaan geopenbaard. aan de toerist echter, beladen met de vloek der schoonheid, wordt dit visioen onthouden. hij gaat kijken. en hij ziet het niet

wat is hiertegen te doen? het antwoord is eenvoudig. wij moeten ons ontdoen van die moderne zonde, die allervreemdste ketterij van de laatste honderd jaren; de gedachte dat schoonheid iets autonooms is, dat zij los staat van een bedoeling, dat zij 'sec' kan genoten worden. schoonheid is een bijproduct. zij is een begeleidend verschijnsel van iets dat meestal een zeer praktische bestemming had. diezelfde schilderijen, die nu in de national gallery hangen, werden gemaakt omdat de bestellers een goed gelijkend portret begeerden. de gebrandschilderde ramen in de sint paul werden vervaardigd, omdat in de tijd van christopher wren de meeste parochianen niet lezen konden. gij moet die dingen gaan zien met de intentie waarmee zij gemaakt werden. u moet niet naar het parlamentsgebouw gaan om het te 'bekijken'. u moet een zitting van het lagerhuis meemaken en goed luisteren. dan, en dan alleen 'ziet' u die parel van architectuur. u moet de theems afvaren, omdat u in greenwich een afspraak hebt. u moet

de tower bridge overlopen, omdat u aan de andere kant moet wezen. en als u de westminster bezoekt, dan moet u die kerk binnengaan om er te bidden. en al het overige zal u worden toegeworpen.

bomans

florian diepenbrock
jacob israel de haan
uit: 'pijpelijntjes' 1904

liefhebberijcomédie

een paar dagen later kwamen ze bij me, met z'n tweeën, juffrouw meks en huisjuffrouw samen. ik lag op de canapé achterover in de schaduw te kijken naar de zon op de zoldering en sam was uit.

'we storen u toch niet, hopen we.'

'o, nee, gaat u zitten... gaat u daar zitten, juffrouw meks... waar kan ik u mee van dienst zijn?'

huisjuffrouw deed 't woord:

'u hebt zeker wel gehoord van die timmermans-knecht hierover-achter in de hoedemakersstraat, die verleeën week gestorven is?'

'ja, ik heb d'r zoo iets van gehoord... nogal plotse-ling nietwaar?'

'nou, asjeblijft... zóó gezond en zóó dood... eer-gisteren is-ie begraven... en daarvoor kommen we nou hier.'

'zoo... zoo, moet 't me weer centen kosten?'

'nee... nee' breedpraatkalmde huisjuffrouw 'dat heelemaal niet. laat u mijn nou maar deris uitpra-ten. u weet, dat die vrouw blijft zitten met zes kin-deren van d'r eigen en een vreemde'...

'ja,' tusschenbrak juffrouw meks 'dat was een jon-gen van de burens, die ze toch maar zóó bij zich hèt genomen toen z'n moeder stierf... z'n vader was hardweggelopen... affijn, u begrijpt 't wel... en hij was nog wel roomsch ook.'

'en niks geen haat en nijd' nam juffrouw bramer over 'ze hebben vroeger in 'n huisie van mijn ge-woond, dus ik weet er alles van... ze bennen in een woord prachtig voor die jongen geweest.'

'ja, maar, wat heb ik daar nou mee te maken' te-
gentjeszei ik. m'n stemming was zeurigzacht van
't zoo wel prettig vinden te praten over dingen
van niks en anderen te hooren... zelf zoo maar af
en toe d'ris wat te zeggen en dan warm in scha-
duw te liggen en kijken naar zonniglicht.

'dat zal u hooren' verdervertelde de huisjuffrouw
'zooas ik zei, ze bennen gewoon prachtig voor die
jongen geweest... u begrijpt, hij was ook niet ie-
mand van geld, hij was vaste timmerman bij de
leur, dus dat is ook niet meer as 'n gulden of der-
tien en veertien... en nou wouën we wat voor die
vrouw doen.'

'juist,' zei juffrouw meks.

en dan juffrouw bramer weer breederzeuriger:
'ik heb d'r over gesproken met juffrouw meks en
juffrouw meks hèt d'r over gesproken met mijn en
nou wouën we probeeren d'r een beetje knappies
in 'n stand te zetten.'

'juist... in 'n stand, u begrijpt zoo, as je d'r 'n paar
centen in d'r handen geeft, dan zijn ze toch dade-
lijk weg... hieran... daaran... u weet zelf hoe dat
gaat.'

'ziet u nou wel... nou kost 't me toch me centen...
dat zei ik immers dadelijk wel.'

'nee,' lieflachte huisjuffrouw, 'wat centen kost 't u
netuurlijk altijd, maar daar zal u ook niet mager
van worren, maar de zaak is, dat we 'n benefiet
voor d'r willen geven.'

'n benefiet? maar wat heb ik daar mee nodig...
dat snap ik niet.'

'ja,' kalmde dan huisjuffrouw, 'dat kommen we u
juist vertellen, voor 'n benefiet bennen 'n heele-
hoop dingen noodig... vooreerst 't stuk zelf, maar
dat hebben we nog, dat is met 'n enkele rippetisie
gedaan, dus 't stuk, dat is ook al 't ergste niet en
de zaal, dat is ook 't ergste niet, dat komt ook wel,
maar d'r moet met lijsten gewerkt worren en hard
ook, as 't kan moeten we d'r ineenen 'n goeie
bom duiten uitkloppen en nou wouën we u vra-
gen of u met mijn zoo'n stukkje boven 'n lijst
zoudt wille maken... en dat we daarin zette van
haar omstandighede en hoe ze voor die jongen
geweest is... en of u dan ook nog eris 'n enkel
keertje met ons rippeteeren wil... u moet denken
't is voor een goed doel.'

huisjuffrouw plichtuitgepraat zweeg. prettig
vleide haar gezeurpraatje tegen m'n kalme scha-
duwstemming aan en zachtjes weerzei ik 't, te fijn
om luid tegen te praten en bedaardjes schikkend
de een-voor-een woorden:

'ja, juffrouw bramer... ik wil d'r wel andoen, as u
zegt, dat 't'n goeie vrouw is, die hulp in alle op-
zichten verdient en dan wil ik 't wel goed doen
ook... as ik 't doe, doe ik 't goed... dan wil ik wel 'n
lijst voor u maken en eris met u rippeteeren as 't
niet te vaak is.'

'o, maar dat is heerlijk... dat is goed, dan zal u d-
ris zien, wat we d'rop overhouden.'

'en dan' zeurtjespraatte ik weer 'u moet toch ook
eerst weten of die vrouw 't prettig vindt, dat 'r 'n

benefiet voor d'r gegeven wordt... dat moet u toch eerst weten.'

'o, maar dat weten we allemaal al, wat u juffrouw meks... ik heb d'r gisteren al met 'r over gepraat en ze vindt 't heel goed... u begrijpt, pensioen is d'r niet, ze is al blij, dat ze wat krijgt.

'zoo... nou laat ze dan morgen of zoo maar deris bij me komen, dan kan ik nog eris zien, of d'r misschien dadelijk ook iets gedaan moet worren... ik vind 't heel prettig... dat u d'rom bij me bent gekomen... ik zal u wel goed helpen hoor'...

mensen op de thee en niet voor meisjes.

even acht uur zocht ik de sleutel, op onze stoep staand, vond die niet, belde.

toos deed open en dag-mijnheer-de zachtjes naar gewoonte. mijn stemming was moe.

'zijn ze d'r allemaal?'

'ja, m'neer... de huisjuffrouw zingt.'

toen ik de deur open deed, werd 't een waarschuwend gesus in de kamer, maar ze zagen, dat ik 't was en ze riepen allemaal, dat daar m'n plaatsje opengehouden was, daar achter de kachel.

'naast anna' lolde de man van de huisjuffrouw en daar lachten ze allemaal ruwrossend om. maar de huisjuffrouw toornrood hield op, met een plotse-linge eindschok en een vreemd-vragend kijken van haar oogen.

'o, bent u daar, m'neer driesse? 'k had u niet eens hooren komen.'

'maar zing u gerust door, u weet ik hou van muziek.'

'ja, zing u 't heele vers nog eris' riep juffrouw meks, 'm'neer driesse hèt d'r verstand van.'

en toen riepen ze allemaal 'ja juffrouw bramer u moet nog eris zingen' en 'juffrouw bramer laat je niet nooie' en toen zong de huisjuffrouw. stond groot in 't midden van de tafel en 't lamplicht plaste geel over d'r rood gezicht....

'vooruit dan maar.'

zwaar met haar grelle schrilstem schokkend begon ze, en ze keek strak-starend in de verte om niet afgeleid te worden. hevig luisterden we allemaal:

'waarom loopt men arm in arm in de maneschijn,

waarom klopt het hart zoo warm vrij van zorg en pijn?'....

en vlugger-melodius, lichter-bewegend refreinde d'r stem 't einde:

'en ja dat komt en dat komt van de liefde, dat is zoo'n aardig ding dat is 't refrein van 't liedje van 't liedje, dat ik zing.'

en ze refreinden allemaal mee, licht woordeloos neuriend eerst en dan zachtjes zinglollend, met dat vreemdige gevoel van ik kan 't nog niet goed, maar bij de laatste coupletten werd 't losserefreinlol, alleen juffrouw meks dee zachtjes, die 't niet netjes vond voor mij, maar die toch meelolde omdat ze 'n paar weken huur achter was.

toen 't uit was, applaus, handenapplaus, voeten-
applaus, en juffrouw meks, die dacht dat 't uit
was, toen 't uit was, schonk het tweede kopje in,
maar 't was niet uit want er kwam nog een naäp-
plauscouplet.

en hevig sonoorde de huisjuffrouwelijke stem:

'uw applaus geacht publiek,

is voor mij een eer,

van dames weiger ik het niet

van heeren min ik 't meer'

en ja, dat komt en dat komt van de liefde.'

de haan

wim van der grijn

zbniew herbert

uit: 'de koning van de mieren' 1980-1998

vertaling: gerard rasch

het offer - dionysos

'we worden oud, dionysos,' zei de vader van de
goden. 'ongetwijfeld,' antwoordde dionysos, seri-
euzer dan ooit en niet geneigd ruzie te maken.
'maar zelfs stenen worden oud,' voegde hij eraan
toe, ook al vond hij die vergelijking zelf een
beetje zinloos. 'wij worden sneller oud dan de ste-
nen, en in een slechtere stijl. het ergste is dat wij
ons daarvan bewust zijn. een of andere idioot uit
ionië heeft zes eeuwen geleden gezegd dat we
niet bestaan – maar in die tijd waren we uitste-
kend in vorm. ik was er heilig van overtuigd dat ik
met bliksems smeed en een ongelovige kon do-
den of een stad in de as leggen.'

'dus,'voegde dionysos hier sententius aan toe,
'de wereld als wil en voorstelling, als ik een beetje
op de ontwikkeling van de filosofie vooruit mag
lopen. de goden hadden geen gevoel van tijd. de
tijd bestond voor hen uit een ononderbroken ke-
ten van dagen en nachten. laren, decennia, eeu-
wen, seizoenen hadden voor hen geen enkele
meetbare vorm en waarde.'

'alles is ermee begonnen dat afrodite griep kreeg.
we snaptten niet wat een hoge temperatuur bete-
kende en waarom ze hoestte als een oude koop-
vrouw.' 'maakt niet uit hoe het is begonnen. één
ding is belangrijk: de mensen hebben ons niet

meer nodig.' 'dat is onze schuld. we hebben de priesterstand volkomen aan zijn lot overgelaten. tegenwoordig zijn het collegia van opgeblazen nitwits, en de schatkamers van de tempels zijn niets anders dan banken, louche speelholen, wisselkantoren, plekken waar zwart geld wordt witgewassen. bovendien nemen ze allemaal smeergeld aan.' 'dat is waar, onze tussenpersonen hebben zich van ons losgemaakt – wat te voorzien was –, maar dat is niet de wezenlijke oorzaak van onze val.' 'en de olympische schandalen dan? dat volkomen gebrek aan elementair fatsoen? we zijn de mensen gaan nadoen, maar hebben geen gedragsmodellen geschapen. we hebben niet eens een fatsoenlijke decaloog bedacht, of ook maar een tabel van waarden.' 'ach dionysos, je wordt al net zo saai en principieel als een jonge afgestudeerde van de sorbonne. de dingen waar jij het over hebt zijn afhankelijk van de mens. er moet verdomme een of andere arbeidsverdeling bewaard blijven, dat wil zeggen een elementaire deling en hiërarchie. wie weet of... ' 'ik ben het niet met je eens, zeus.' dionysos raakte in vuur en vlam. 'als we toch aan de oorlog bij troje hebben deelgenomen, dan zie ik geen enkele wezenlijke reden om met lafhartige onverschilligheid toe te kijken bij de stammenoorlog tussen de hutu's en de tutsi's...' 'dionysos,' zei zeus berispend, 'als je over de politiek begint, verlies ik mijn geduld.' ze liepen een tijdje zwijgend als stenen over het pad dat op de bodem van het schaduwrijke ravijn

kronkelde en nu plotseling begon te stijgen en naar een pas leidde, vanwaar zich aan de linker en aan de rechterkant het uitzicht op de door de wind geploegde zee uitstreekte. de zon hing laag boven de horizon. de schemering naderde. 'à propos,' zei dionysos en zweeg. hij kon niets verzinnen.

een ogenblik later sprak zeus, met splijtende klinkers, op plechtige toon, een beetje te plechtige toon, temeer daar de plek niet gepast was – want zelfs de cicaden zwegen. omhuld door een groene schaduw liepen ze in grote stilte verder. 'iemand van ons moet omkomen opdat de rest verder kan leven

'ik begrijp je niet goed, zeus.'

'een van ons moet zijn leven geven.'

'vergeef me, zeus, maar...'

'een van ons moet worden opgeofferd. eenvoudig gezegd, een van ons moet aan de voet van het altaar als een offerdier worden gedood. dan zal de mensheid begrijpen dat we bereid zijn iets voor haar te doen.'

zwijgen.

dionysos spreekt:

'ik begrijp dat je wilt dat ik dat offerdier ben.'

weer zwijgen, alleen langer en dieper. je kon hun harten horen bonken.

dionysos, met rustige stem, zij het niet verstoken van een verdrietige noot:

'beiden weten we heel goed dat we niet onsterfelijk zijn. twee-, driehonderd jaar vroeger of later heeft niet veel te betekenen.'

en na een ogenblik van zwijgen:

'goed dan, zeus, dionysos gaat ermee akkoord dat dierlijke offer te zijn.'

zeus haalde diep adem.

'ik moet je zeggen dat het me zelfs nieuwsgierig maakt hoe een mens zich voelt. ik zal voor een ogenblik in de huid van een mens kunnen kruipen. voor de executie zal er nog wel wat gekletst worden door de priesters of iets in die geest.'

'ik garandeer je dat de ceremonie verheven en ontroerend zal zijn,' zei zeus.

'die ceremonie kan me gestolen worden.'

snauwde dionysos. en vroeg vervolgens:

'dus wanneer?'

'binnenkort,' zei zeus.

ze waren op het hoogste punt van de pas gekomen.

ii.

op de dag van het offer van dionysos was de olympus leeggelopen. alle goden hadden een of andere buitengewoon belangrijke zaak bedacht die absoluut meteen moest worden afgehandeld. apollo was naar egypte afgevlagen. athene had een belangrijke conferentie met poseidon op het eiland thasos. zeus had zich teruggetrokken in de bossen van epiros. alleen hermes was ter plaatse,

de meest meegaande van de goden, maar bovendien, uit hoofde van zijn vervulde plichten, degene die de zielen naar de onderwereld geleidde.

'wat denk je, hermes, heeft hij geleden?'

'moeilijk te zeggen. eerst gedroeg hij zich alsof het een spelletje was, pas later...'

'schreeuwde hij?'

'erger, zeus. hij huilde.'

het offer

bevleete tafelkleden, sporen van sigaretten bij de kleine bordjes op de vergadertafel van de olympus, onfrisse servetten en verlepte bloemen in de kristallen vazen, en ook de monotone lijst van gerechten, de armzalige keur aan wijnen - dat alleen al getuigde van een diepe crisis in de godenwereld. de goden kwamen niet opdagen of verlieten de vergadering zomaar, aten de goddelijke gaven op onesthetische wijze (en tegen de regels in), sliepen aan tafel of lieten allerlei geluiden aan hun lichaam ontsnappen. het lot van de wereld glipte hun uit handen.

zeus sprak vaker dan gewoonlijk onder vier ogen met hermes.

'zo'n eind van de wereld was te voorzien,' zegt zeus tegen hermes,

'we zijn niet onsterfelijk, hélas, maar de manier waarop dit verloopt is laakbaar in vorm en aanstootgevend. we laten niets achter, niet eens een

goede herinnering. maar toch niet alles was slecht in onze tijd - we moeten iets verzinnen.'

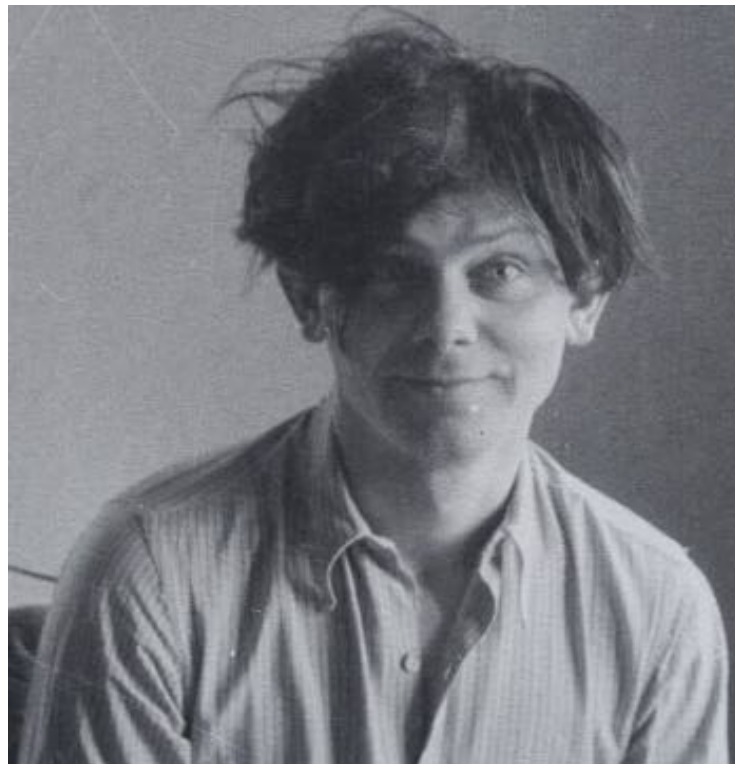
hermes geeft de raad om een van de goden als slachtoffer uit te kiezen en door de handen van de mensen te laten offeren bij wijze van sofisme. dat is tenslotte een manier van animeren die door vele religies wordt gepraktiseerd. het is tot nog toe niet gelukt, maar je kunt het nog een keer proberen, zó alsof god het college van een filosofieprofessor binnendringt, ook al zijn het colleges van een atheïst. men riskeert uiteindelijk niets. het doek dat de beide werelden scheidt, de bovennatuurlijk en de aardse, zit allang vol gaten. wonderlijk gemakkelijk ging dionysos ermee akkoord om experimenteel, maar toch, de rol van slachtoffer te spelen. hij gaf als verklaring dat het leven voor hem al lang zijn charme en zin had verloren, en bovendien leed hij aan migraine en was hij afhankelijk van de alcohol, wat het uitoefenen van zijn plichten bemoeilijkte. de hele zaak zag eruit en werd werkelijk afgehandeld - als snel en pijnloos. pijnloos? werkelijk? zeus had een lichte twijfel.

'vertel eens precies hoe het in zijn werk ging,' vroeg hij aan hermes.

'nou, het ging allemaal zonder dwang en vervelende en banale scènes.'

'heeft dionysos geleden?' vroeg zeus naïef.

'hij leed niet alleen. hij huilde. en riep god aan als getuige.'

herbert

kyrian esser

lea ypi

uit: 'vrij' 2023

'opgroeien aan het einde van de geschiedenis'
vertaling: luud dorresteyn

coca-cola-blikjes

mijn familie berustte erin dat sommige regels minder belangrijk waren dan andere en dat sommige beloftes op den duur achterhaald konden zijn. hierin verschilden ze niet van andere mensen, de rest van de samenleving of zelfs het land. een van de uitdagingen van het opgroeien was erachter te komen welke regels in de loop van de tijd afzwakten, welke door andere, belangrijkere

verplichtingen werden ingehaald en welke onver-
biddelijk van kracht bleven.

neem bijvoorbeeld boodschappen doen. er stond
altijd een rij. die vormde zich altijd voordat de dis-
tributievrachtwagen arriveerde. er werd van je ver-
wacht dat je altijd in die rij stond, tenzij je be-
vriend was met de winkelier. dat was de alge-
mene regel. maar daar kon je ook een mouw aan
passen. iedereen mocht de rij verlaten als hij een
geschikt voorwerp vond om zichzelf te vervangen
tijdens zijn afwezigheid. dat kon een oude bood-
schappentas zijn, een blik, een baksteen of een
kei. dan was er nog een andere regel die gretig
werd onderschreven en stipt gehandhaafd, name-
lijk dat het voorwerp dat je als je plaatsvervanger
had achtergelaten, op het moment dat de goe-
deren arriveerden op slag zijn functie van rempla-
çant verloor. het maakte niet uit of je een tas, blik,
baksteen of kei in jouw plaats had neergelegd. de
tas was nog slechts een tas, die kon jou niet meer
zijn.

wachtrijen onderscheidden zich in rijen waar niets
gebeurde en rijen waarin de hele tijd van alles ge-
beurde. in het eerste geval kon de wachtvolgorde
worden toevertrouwd aan voorwerpen. in het
tweede geval waren de rijen onrustig, luidruchtig
en rumoerig, iedereen moest erbij blijven, en alle
armen en benen waren in beweging omdat de
mensen een glimp van de toonbank probeerden

op te vangen om te zien hoeveel er nog over was
van wat er zojuist was afgeleverd, terwijl de win-
kelier intussen de rij afspeurde naar vrienden aan
wie hij wellicht voorrang moest geven.

toen ik mijn training kreeg voor het navigeren
door de wachtrijen, vroeg ik eens waarom we een
kei moesten neerleggen in de kaasrij, om in de
kerosinerij een blik te kunnen plaatsen, want in
geen van beide rijen zat beweging. toen hoorde
ik dat rijen een hele dag konden blijven staan en
soms nog een nacht, of nachten, en dat het nood-
zakelijk was boodschappentassen, blikken of
keien van een geschikte afmeting een paar taken
te laten overnemen waarmee anders hun eigena-
ren zouden worden belast. de voorwerpen in de
rij werden regelmatig gecheckt en de wachtenden
hielden om beurten een oogje in het zeil, zodat
de tassen, blikken of stenen niet per ongeluk wer-
den weggehaald of vervangen door ongeautori-
seerde voorwerpen. in de zeer zeldzame gevallen
dat het systeem niet werkte, braken er gevechten
uit en ontstonden er onaangename, onbeschofte
en lange rijen. mensen maakten verbitterd ruzie
over stenen die er hetzelfde uitzagen of bood-
schappennetjes die stiekem waren vervangen
door boodschappentassen of kerosineblikken die
opeens twee keer zo groot waren geworden.
je netjes gedragen in de rij of met anderen sa-
menwerken om de mores van de wachtrij in ere te
houden kon het begin betekenen van een blij-
vende vriendschap. een buur die je in de wachtrij

tegenkwam of een vriend die je maakte tijdens het gezamenlijk uitoefenen van controlerende taken zou al gauw iemand worden tot wie je je wendde bij allerhande tegenslagen: als een ouder lid van je huishouden onverwacht ziek werd en je oppas voor de kinderen nodig had of als je tijdens het bakken van een verjaardagstaart tot de ontdekking kwam dat je geen suiker meer had of als je iemand nodig had om voedselbonnen mee te ruilen omdat je van sommige etenswaren misschien nog een voorraadjie had maar van andere niets meer. we verlieten ons op vrienden en buren voor van alles en nog wat. als we iets nodig hadden, klopten we gewoon op hun deur, ongeacht het tijdstip. als ze niet hadden wat we zochten of als ze ons niet konden helpen met wat we nodig hadden, boden ze iets ter vervanging aan of raadden een andere familie aan die misschien wel kon helpen.

dit subtiele evenwicht tussen het volgen en overtreden van de regels gold ook voor andere gebieden. bijvoorbeeld als je op de kleuterschool of basisschool verscheen in een uniform dat kreukels of, nog erger, vlekken vertoonde, of als de kapper van je ouders je haar in een stijl knipte die als imperialistisch kon worden gezien of als je je nagels langer liet groeien dan de geaccepteerde lengte of als je ze in een ongebruikelijke, revisionistische kleur lakte, zoals donkerpaars. hetzelfde principe, ontdekte ik later, gold ook voor algemenere

kwesties, bijvoorbeeld of mannen en vrouwen daadwerkelijk elkaars gelijken waren, of de meningen van lagere en hogere partijleden even zwaar wogen, in welke mate grapjes over de partij en de staat ernstige gevolgen konden hebben en zoals in mijn geval, tegen wie je wel of geen opmerkingen kon maken over foto's in je woonkamer.

de truc was altijd om te weten wanneer welke regel relevant was, en in het ideale geval of hij versoepelde in de loop van de tijd, of hij ooit zo serieus was bedoeld als je dacht, of dat hij in sommige opzichten heel erg streng was maar in andere opzichten minder, en hoe je het verschil te weten zou kunnen komen om te voorkomen dat je er te laat achter kwam. de subtiele scheidslijn kennen tussen het volgen en schenden van de regels was, voor ons kinderen, de echte graadmeter van groei, volwassenwording en maatschappelijke integratie.

wat mij betreft, ik ontdekte op een late augustusavond in 1985 dat de belofte die ik aan mijn ouders had gedaan om nooit hun desinteresse in fotografische memorabilia van onze leider te onthullen, bindend was, en zo strikt, dat alle andere beloftes ernaast verbleekten. dit gebeurde aan het einde van een dag die ik grotendeels in de top van een vijgenboom in de tuin van het echtpaar papas had doorgebracht.

ipy

erik bindervoet

vier gedichten

stef van es

muziek daarbij

'het geheim van geluiden' & 'jazzsexzweet' uit:
'de droom van eb inkt diervoer'; 'familie' uit: 'de
mond van de waarheid'; 'gebed tot wot' uit: 'over
het werkelijkheidsgehalte van de werkelijkheid'

i

familie

mijn zusters stonden erop
dat mijn vader begraven werd
in sinterklaaskostuum.

ik was ertegen
want de door ikea thuisbezorgde doodskist
was al zo klein.

er vielen woorden.

ik praatte als brugman,
wat niemand hoorde,
en uiteindelijk werd mijn naam van de rouwkaart
geschraapt,
alsof ik niet bestond
of ooit geleefd had.

- ach, lach erom, zei mijn moeder,
maar dat kon ik niet.

ii

het geheim van geluiden

sehen wir uns etwa so an:

in a hijacked car à la fin du monde,
three leading ladies on the back seat,
one, the one, next to you.

genau! c'est ça, exactement, plus rapide!
but quelque chose ne marche pas
in the surround sound system of the car:
niet the moments & whatnauts,
niet de floaters from the speakers,
but some electric scratches

grč grč!

and then a dark engulfing earthbound sound.
maartje fängt zu singen an, trillerend,

hojo! hojo!

alejandra habla foutloos cyrano,

non, merci!

and hanna makes snatching noises

with a heggenschaar,
suck, suck!
while the one is busy being born
from a lumpy oozing mass on the front seat,
from the front seat.

splaaaasj!
you keep driving,
les mains humides on das steuerrad,
though you've got no permis de conduire.
nous pull over to a gaz station
auprès de la moselle.
c'est tranquille maintenant.
ruhe, sanfte ruhe, tacet maartje,
sauf het coole geknars of the tires
of the car on the grint on the asphalt.
a soft murmur, remurmuring, rewhimpering.
we are bang. alejandra shivers.
a telephone starts ringing ferociously,
énormément, comme les téléphants d'antan.

hello? hello? porca madonna!
who's that speaking with his voice?
hallo? hallo? wer da?
keine ahnung. geh schon, geh schon, mon petit!
we are standing still.

op een bleekveld liggen dode brandweermannen
uitgeteld uitgestald.

and when the shooting starts
we perform een zeer kleine but très agréable
hommage

à francis picabia,
l'homme liquide, fumeur des épaves.
hanna took a bullet in the stomach
but she spits it out again, vrolijk lächelnd.

ah! die lach!
er moet een bowieversterkertje gehaald worden
en als dat, eindelijk, gearriveerd is, horen we:

cancer, and my name is larry, ha,
and i like a woman
that loves everything and everybody...

we zijn weer on the move.
we have reached leeds.

uit een lantaarnpaal steekt een vrouwenarm.
in een opening is een borst te zien.
een parade van vrouwen
met roestig rammelende fietsen aan de hand.
zij gaat voorop, in een pink, mouwloze pullover
met lovertjes d'argent, verder in het wit.
ze lacht, onverzoenlijk, maar nog steeds chronisch
onvermijdelijk.

les drunken bicyclettes rattle on the pavement.
one thing, however, is clear as a bell:

ceci n'est pas la fin du monde.
ceci n'est pas la fin du monde.
ceci n'est pas la fin du monde.

bindervoet

ii

jazzsexzweet

een gouden nacht
 een gouden dag
een gouden nacht
 een gouden dag...

we kwamen van een geheim
p.t.t.-werkoverleg in de krochten
van het centraal station.
iets met rode edding-viltstiften
en voorsorteervakken
en hoe die optimaal te benutten.
de straat was opengebroken.
ik was vast vooruit gegaan,
over het zand van de trambaan
die veel dieper lag dan het trottoir.
pa moest zijn fiets halen,
om de hoek op de prins hendrikkade.
hij haalde me in, licht in paniek,

met de fiets, het voorwiel omhoog,

nog in het slot,
aan de ketting
(sleuteltje kwijt).

de schele acteur
die een mooi boek had geschreven
liep met ons mee
en een oude surinaamse dame.
ze vertelde over 'een zwarte hoer'
 (haar woorden).
daar zat ze,
achter het raam,
op de martelaarsgracht,
naast café karpershoek,
op een rood kussen
 op een klam handdoekje
op een eveneens rood, rond 2zitsbankje.
ze gooide haar rokken omhoog
en prees haar waar aan:

- i'll show them everything!
 the funhouse!
 and the shithouse!

ze was die mooie vrouw, vroeger,
op die beroemde foto
met de jazztrompettist
in de casablanca op de zeedijk.
sarah heette ze, of suzie.

was ze het zelf?
ze woonde in een kamertje
op de nieuwendijk,
waar nog steeds een tekening
van een vijftiger,
of een zestiger, misschien g. brands,
op de muur stond.
een tekening van een kabouter
met een ster op het puntje van zijn neus
en daaronder, in kinderlijk handschrift, de tekst:

en op een dag
op een gouden nacht
op een gouden ster
was het weg

iv
gebed tot wot

wot is rood
wot is wreed
wot weet alles
wat je wou
en wat je deed.

wot is woep
wot is wijn
wot is alles
wat er is
en ooit zal zijn.

wot is wulp
wot is domp
wot is vogels
in de lucht
en in de plomp.

wot is woed
wot is wis
wot raadt alles
wat ik moet
en wat ik mis.

wot is rot
wot is tot
wot is lachen
om de lust
en om ons lot.

van es

jair stranders

steven klein

artikel in 'haaretz' 2023

the cease-fire that allowed the release of 113 hostages from gaza fell apart on friday. unable to agree on an extension, hamas fired a rocket shortly after israel released a group of 30 prisoners and an hour before the cease-fire officially expired. israel escalated with shelling and air strikes, and within a couple of hours the war was back on.

this war, as in practically any conflict, is framed in words that justify each side's actions. both sides claim to be fighting a "war of no choice" - with hamas asserting that its attack was a response to israel's attempt "to liquidate the palestinian cause" and prime minister netanyahu arguing, "we have to go in. we can't negotiate now." these absolute terms have dangerous implications because they rob both ourselves and our rivals of agency, even as they allow us to reconcile our cognitive dissonance.

terms like "we have no choice" are ambiguous, which is why we can interpret them to suit our psychological and emotional needs. palestinian sympathizers believe hamas had "no choice" but to launch a dramatic attack against israel in order to break the years-long blockade on gaza and put

the palestinian issue back on the international agenda. israel sympathizers believe israel has "no choice" but to eliminate hamas at any cost. but what does "we have no choice" really mean? it is a reflexive action. when the doctor hits my shin, i have no choice but to kick my leg. but as a human being with agency? if someone strikes me, even points a gun at me, i can always choose to avoid violence and try to deescalate the situation.

thus, the "no choice" narrative, albeit powerful, is ultimately flawed and illusory. it is appealing because it absolves one from having to consider other options that require more energy and effort to pursue with no guarantee of success. it is a "better safe than sorry" defensive mechanism, which people or political groups rely on to not have to consider other options. managing political conflict without violence can be hard work, so groups may convince themselves to take the direct path of violence. but such behavior often accelerates short-term violence and perpetuates conflict. israelis and palestinians have been caught in this trap for decades.

the "no choice" narrative essentially justifies reactivity rather than proactivity. for palestinians, the october 7 massacre was a reaction to 58 years, if not 75 years, of suffering under israeli rule of one kind or another and a message to israel that they won't tolerate that suffering any longer. for

israelis, the war isn't about revenge but rather is a defensive action to prevent another october 7 from ever happening again. the commonality between them is the mutual denial of the other's agency and the determinism of their approach. the "other" will always try to hurt us as it always has. the "other" is incapable of growth and change, as past experience demonstrates. therefore, violence is the only option.

the "no choice" narrative also helps us suppress any cognitive dissonance we feel about the consequences of the choices we do make. many in the pro-palestinian camp question the evidence of mass murder and mass rape. many in the pro-israel camp cast doubts on the number of civilian casualties in gaza. both hold the other side responsible for any harm caused or future harm. both sides also avoid the hard questions about the inconsistencies in their positions, such why the lives and dignity of people should depend on their identity. to wit, if we oppose israeli attacks on palestinians civilians, why do we support palestinian attacks on israeli civilians? and vice versa.

but just as quickly as we declare we have no choice, we can also change our minds. for example, netanyahu made similar statements in 2009 and 2019, both in response to hamas attacks, that israel had to "overthrow the hamas regime in gaza" or had "no other choice but to embark on a

widescale campaign" against hamas. and yet, in both cases he changed his mind and decided he did have another choice.

the same holds with this war. the difference is that israel was triggered by the worst massacre in its history, which raises the political and emotional pressure to respond. the massacre triggered a "fight or flight" response, the emotion which derives from our collective trauma. but, could israel have waited a few days to rally international support or given more time to civilians to flee south before attacking northern gaza? our brains didn't want to wait for that answer.

yet, last week's truce indicates that cooperation is possible, even if only for a few days. lives were saved, and 113 people can begin their long healing process. israel reportedly may be changing some of its tactics under u.s. pressure to minimize civilian casualties. hamas initially threatened to kill hostages every time israeli forces killed a civilian, but didn't. both sides, after all, do have other options.

so, don't assume "this is the only way." ask, "which way is the better way?" what might the future look like if israel spent more time working on a political solution like bringing in nato forces or some other multinational force and focused for now on containment of hamas? how might that

impact israel's security, economy and image?
what might the future look like if supporters of the palestinian cause held hamas to account and insisted that all palestinian leaders be committed to a peaceful solution? and most importantly, how would pursuing a different path that emphasizes human dignity impact the lives of both palestinians and israelis?

klein

i cannot say what is the best way moving forward. there are too many moving parts, and we don't know the consequences of any given move. i do know that a violent response, as heinous as the original violence was, has not paid off so far. despite killing hundreds if not thousands of terrorists and dozens of commanders, israel feels no safer, antisemitism and islamophobia are on the rise and human suffering continues. thus, it seems clear that taking stock, questioning our

reactive behavior and searching for potential partners on the other side or elsewhere is the preferred way to pursue growth and change for the better in this conflict. pursuing the "no choice" path for 75 years certainly hasn't mitigated our mutual suffering.

--deze keer met: jan joris lamers, erik bindervoet, annette kouwenhoven, yolanda entius, matthias de koning, florian diepenbrock, jair stranders, stef van es, wim van der grijn, kyrian esser, nog twee sprekers, ea.

-open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) republiek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

--inlichtingen onder anderen bij:

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>

<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>

<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/>

--correspondentie: riserv@gmail.com